

Поліщук А. А., старший викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, Україна

ГРАФІКА ЯК ОСНОВА ВІЗУАЛЬНОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ СТУДЕНТІВ ОБРАЗОТВОРЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті проаналізовано основні теоретичні підходи до викладання графіки, розглянуто методичні аспекти формування інформаційно-графічних компетенцій майбутніх викладачів образотворчого мистецтва освітньо-кваліфікаційного рівня магістрів.

Ключові слова: графіка, закони зорового сприйняття, образне мислення.

Постановка проблеми. Теорія і практика графіки як навчальний курс для магістрів напряму підготовки «Педагогіка та методика середньої освіти» охоплює знання з образотворчого мистецтва і графічного дизайну та інтеграції інформаційних комунікаційних технологій в педагогічній освіті. Базові знання з графіки в навчальному курсі розглядаються як основа образотворчості та графічної інформаційної культури, що має ключове значення в сучасному інформаційному просторі в усіх сферах людської професійної діяльності. Основним завданням такого навчання є розвиток у студентів цілісного уявлення про синтез інформаційних технологій із загально-культурними процесами в освіті, розуміння ролі комп'ютерних технологій у педагогічній діяльності, формування інформаційно-графічної культури рівнобіжно з творчими і дослідницькими якостями особистості та вміння професійно застосовувати інноваційні технології у навчально-виховному процесі.

Пріоритетну роль у формуванні фахових компетенцій студентської молоді відіграє синтез теоретичних основ графіки як візуального засобу інформації і багатофункціональність практики графічних зображень в художньо-педагогічній діяльності. Вони важливі для становлення творчої особистості, навчання засобами формування асоціативно-образного мислення як головного методу художньо-пізнавальної діяльності, здатного забезпечити сприйняття та вивчення художніх явищ, зрозуміти та оцінити виразні можливості графічного мистецтва та сформувати цілісне уявлення про художню культуру в сучасному інформаційному просторі.

Аналіз наукових досліджень. Дослідження процесу створення зображення та зорового сприйняття зображення, специфіки образної мови графіки, художніх методів зображення та мистецького бачення і прочитання художніх творів розглядається у контексті мистецтвознавства (Р. Арнхейм [1], М. Претте [2] та ін.), психології (М. Вертхаймер, С. Ру-

бинштейн [3] та ін.), психолого-педагогічних проблем навчання малюванню та підготовки вчителів (Л. Виготський [4], Ф. Шміт [5] та ін.), вивчення образного мислення як процесу художнього пізнання у взаємозв'язку з емоційно-чуттєвим, раціональним та інтуїтивним компонентами образного мислення (Н. Волков [6], В. Кузін, Н. Ростовцев [7], Е. Шорохов [8] та ін.). Особливе місце серед науковців посідає Рудольф Анхейм, який у працях розкрив основи візуального мислення.

Існує багато наукових напрямів, які, використовуючи різні експериментальні методики, намагаються зрозуміти, яким чином ми сприймаємо навколишній світ. Вчені виявили, що при створенні зорових образів діяльність нашого мозку підпорядковується особливим правилам. Так, наприклад, німецький психолог Макс Вертхаймер сформулював «закон організації» і виділив 4 фактори, або елементи, що впливають на структурне групування у зоровому полі: «*близькість*», «*подібність*», «*продовження*» і «*замкненість*» [3].

Науковці-психологи окреслили конкретні проблеми і правила, за якими ми бачимо речі такими, якими вони є в реальності. Необхідно зазначити, що загальні закономірності візуального сприйняття ґрунтовно вивчаються психологією, мистецтвознавством і є предметом дослідження художників-педагогів і дизайнерів-графіків.

У зв'язку з загальними принципами сприйняття за такими аспектами, як цілісність, контраст фігури і тла, співвідношення частини до цілого, вертикалі та горизонталі, константність форми (збереження сталості), виділяються закони художнього сприйняття. Наприклад, Р. Арнхейм у своїй праці «Мистецтво і візуальне сприйняття», розглядаючи твори образотворчого мистецтва, виділяє, крім загальних законів сприйняття, ще закони «простоти», доводячи, що будь-яка візуальна модель прагне до спрощення [1, 203]. За визначенням Р. Арнхейма «Художнє зображення — це не механічна “копія” об'єкта сприйняття; це відтворення за допомогою конкретних засобів його структурних характеристик» [1, 161].

Проте недостатньо вивченими лишаються питання синтезу теоретичних основ графіки як візуального засобу інформації з багатофункціональністю практики графічних зображень в художньо-педагогічній діяльності.

Мета статті: з'ясувати закони зорового сприйняття та їхнє використання в методиці створення графічних зображень для індивідуального спілкування та професійно-педагогічної і проектно-творчої діяльності магістрів.

Завданнями є аналіз зорового сприйняття та законів зорового сприйняття в аспекті професійної підготовки студентів-магістрів художньо-педагогічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво бачити і творити образи є здатністю людського розуму схоплювати структурний порядок дійсності у природі та духовній сфері. Здатність «бачити», тобто не тільки дивитися, а й розуміти побачене — розкриває глибинні процеси зорового сприйняття, які мають психологічний характер і відносяться до сфери розумових і ментальних здібностей людини.

Візуальне сприйняття дозволяє сприймати зовнішню структуру навколишнього світу у вигляді зображення або картини. У тварин і людини органами зору є очі; втім зорова картина є також продуктом обробки первинної зорової інформації мозком. Візуальне пізнання є важливою складовою людських здібностей, тому що і доросла людина, і дитина та, у більшості випадків, тварина покладаються у своїй діяльності на зорове сприйняття.

Як ми бачимо і які образи з'являються у людини від об'єкту споглядання? Частково можна схематично представити оптичну модель, побаченого предмета: людське око збирає інформацію про об'єкт (форма, розмір, колір) через нервову систему і мозок, всі дані про форму аналізуються. Проте зорове сприйняття як чуттєвий досвід — це не фотознімок. Відмінність зорового бачення від фотографування ґрунтується на структурності й цілісності «бачення» та неділимості візуального сприйняття і візуального знання. Тому що суттєва частина того, що ми сприймаємо, вже є у нашому мозку у вигляді інформації, отриманої раніше.

Ось чому наше сприймання відображає в єдності із всебічними характеристиками об'єкта також і все багатогранне життя: світогляд, миттєвий досвід, інтереси, прагнення, надії.

Структура зорового сприйняття дозволяє нам розпізнавати те чи інше зображення, «зчитувати» закладену в ньому інформацію і розуміти зображення відповідно до власного візуального досвіду. Ми щоразу додаємо до побаченого попередній власний досвід зорових та інших вражень (слухових, смакових, тактильних тощо). Таким чином включається *пам'ять* і наші перші враження, ще отримані в дитинстві, підсумовуються, оживають групами та зв'язуються уявою та асоціацією. *Асоціація* — поняття, що виникає при згадуванні іншого. *Уява* — це створення нових образів на основі колишніх сприймань. Як психічний процес уява є надзвичайно важливою для розвитку творчості, творчого мислення. Пам'ять та уява здатні пробуджувати власні образи та комбінуватися з чужими запозиченими образами (різних митців та ін.). Так, наприклад, художник спирається на власний зоровий досвід, добирає з нього найбільш суттєве для створення певного образу реальності. На основі образів пам'яті різні митці створюють нову реальність — *художні образи* (музичних, скульптурних, живописних творів), які, в свою

чергу, викликають у свідомості людей (слухачів, глядачів) низку уявних образів.

Таким чином, у структурі художнього твору завжди можна розпізнати закони сприйняття, які мають загальний характер. І у той же час, кожен митець як неповторна особистість, створює образи унікальні з індивідуальним світосприйняттям. Тому можна стверджувати, що художники учать бачити інших людей, збагачуючи їх образну картину світу і розвиваючи їхні здібності до пізнання і більш тонкого бачення різних проявів життя.

Як свідчить вся історія мистецтва, основні зусилля художника, який прагне виявити глибокі почуття і думки, тобто передати повідомлення інформативно складне і особисте, спрямовані на подолання сталих шаблонів і стереотипів. Так називають сукупність певних, часто звичних, вкорінених уявлень, думок про світ, навколишнє середовище, людей і т.д. Стереотипні образи внаслідок повторюваності у незмінній формі втрачають свою оригінальність і виразність. А суть мистецтва, як писав французький філософ Дені Дідро, полягає в тому, щоб «знайти незвичайне в звичайному і звичайне — в незвичайному».

У зв'язку з цим виникає ціла низка питань. Як образ стає упізнаваним, типовим і стереотипним? І як виникає виразність, незабутність образу, і за якими законами він створюється?

Дослідженнями науковців щодо основних законів зорового сприйняття та специфічних закономірностей мистецького бачення творів мистецтва, образів, форм і різних зображень з'ясовано правила, за якими створюється найпростіше зображення форми. Ці правила стосуються також особливостей зорового сприйняття складних композицій художніх творів. Основні правила зводяться до п'яти основних законів зорового сприйняття: *закон сусідства, закон замкнутості, закон тотожності, або подібності, закон безперервності, закон первинної форми* [2].

Закон сусідства. Наближені один до одного частини якоїсь загальної структури сприймаються як єдина група.

Закон замкнутості. Форма замкнених контурів читається легше, ніж в об'єкта з розімкненою зовнішньою межею.

Закон тотожності (або подібності). Однакові або схожі за якоюсь ознакою елементи зазвичай сприймаються нами як єдине ціле.

Закон неперервності. Візуальна форма має оптичну цілісність, лінії (крапки), які розміщені послідовно одна за одною в певному напрямку, сприймаються як ціле, таке, що володіє єдиною структурою.

Закон первинної форми. Різноманітні фігури, з'єднавшись у полі нашого зору, утворюють свою первинну геометричну форму, навіть якщо в реальності це не так.

Закони зорового сприйняття розкривають механізми цілісного бачення і мислення та домислення того, які предмети у нас перед очима. Наш мозок шукає однозначного рішення для швидкого розкодування як звичайних, так і незнайомих об'єктів. І вибирає при цьому найбільш вірогідну гіпотезу, яка ґрунтується на образах-стереотипах, які вже є у нашої пам'яті. Співставляючи об'єкти з образом пам'яті, ми бачимо і розпізнаємо їх такими, якими вони є в реальності. Ось чому важче сприймати незнайомі предмети.

Таким чином, зорове сприйняття — це специфічна особливість пізнання світу людиною, світу речей, що її оточують. Виявлення закономірностей зорового сприйняття допоможе краще зрозуміти майбутнім художникам-графікам та викладачам образотворчого мистецтва «механіку» встановлення відповідності між образом сприйняття і реальним об'єктом. А твори митців, що вивчаються на таких курсах, як «Історія мистецтва» і «Аналіз творів мистецтва» та практична діяльність по створенню графічних образів з курсу «Теорія і практика графіки», спрямовують студентів до польоту фантазії і подолання стереотипів у власній творчості та педагогічній діяльності.

Висновки, рекомендації. Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що графіка як мистецтво має специфіку образного представлення певної інформації про світ людини на різних етапах її розвитку. Графічні засоби зображення, різноманітні традиційні техніки та різновиди графіки з використанням інформаційних комунікаційних технологій розширюють спектр використання сучасної мови графіки.

Таким чином, уміння бачити і сприймати багатоманітний світ у всіх його проявах — це основа художньо-графічної культури і професійної грамотності педагогів і дизайнерів, а також фахівців багатьох інших спеціальностей. Так само, як вимогою часу є також необхідність володіти базовими образотворчими знаннями візуальної комунікації для комфортного, безпечного і гармонійного існування кожної особистості.

ДЖЕРЕЛА

1. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие / Р. Арнхейм. — М. : Прогресс, 1974.
2. Претте М. К. Как понимать искусство: Живопись. Скульптура. Архитектура. История, эпохи и стили / Мария Карла Претте, Альфонсо Де Джорджис; пер. с итал. — М. : ЗАО «Интербук-бизнес», 2002. — 432 с.: ил.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: в 2-х т. / С. Л. Рубинштейн. — М., 1989. — Т. 2. — С. 102.

4. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. — СПб. : Азбука, 2000.
5. Шміт Ф. І. Психологія малювання: [для педагогів]. — К. : Державне видавництво, 1921. — 115 с.
6. Волков Н. Н. Мысли об искусстве / Н. Н. Волков. — М. : Сов. худ., 1978.
7. Рисунок. Живопись. Композиция : хрестоматия / сост. Н. Н. Ростовцев и др. — М. : Просвещение, 1989.
8. Шорохов Е. В. Основы композиции: учеб. пособ. / Е. В. Шорохов. — М. : Просвещение, 1979.

В статье проанализированы основные теоретические подходы к преподаванию графики, рассмотрены методические аспекты формирования информационно-графических компетенций будущих преподавателей изобразительного искусства образовательно-квалификационного уровня магистров.

Ключевые слова: *графика, законы зрительного восприятия, образное мышление.*

In the articles analysed basic theoretical going near teaching of graphic arts, considered methodical aspects of forming informatively graphic jurisdictions of future teachers of fine art educationally qualification level of master's degrees.

Key words: *graphic arts, laws of visuognosis, vivid thought.*